

**1990-YILLARDA YAPONIYADAGI KOALITSION
HUKUMATLAR VA YANGI SIYOSIY DAVRNING BOSHLANISHI**

Rajabov Javohir Jahongir o'g'li

“Japan Digital University” universitetining

yapon tili o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu tezisdagi 1990-yillarda Yaponiyada yuzaga kelgan iqtisodiy va siyosiy inqirozlar fondida Liberal-demokratik partiyaning (LDP) uzoq yillik monopoliyasiga barham berilishi hamda koalitsion hukumatlarning shakllanish jarayoni tahlil qilingan. 1955-yilgi siyosiy tizimning inqirozi, 1993-yildagi parlament saylovlari natijalari va hokimiyatga kelgan qisqa muddatli koalitsion kabinetlarning faoliyati yoritilgan. Shuningdek, mazkur davrning Yaponiya siyosiy madaniyati, partiyaviy raqobat va zamonaviy ko'ppartiyaviy tizimni shakllantirishdagi tarixiy ahamiyati ilmiy nuqtayi nazardan ochib berilgan.

Kalit so'zlar: Yaponiya, 1990-yillar, koalitsion hukumatlar, Liberal-demokratik partiya (LDP), 1955-yil tizimi, Morihiro Hosokawa, Tomiiti Murayama, siyosiy inqiroz, siyosiy islohotlar, siyosiy beqarorlik, zamonaviy siyosiy davr.

Kirish

Ikkinchi jahon urushidan keyingi davrda Yaponiyaning ichki siyosiy hayoti 1955-yilda Liberal-demokratik partiyaning (LDP) tuzilishi va uning mutlaq hukmronligiga tayanuvchi "1955-yil tizimi" doirasida rivojlandi. G'arbiy mamlakatlar va sobiq sotsialistik lager o'rtasidagi "sovuq urush" avj olgan bir paytda shakllantirilgan ushbu o'ziga xos siyosiy model konservativ kuchlarning o'zaro birlashishi natijasida yuzaga kelgan edi. Ushbu tizim

mamlakatda uzoq muddatli siyosiy barqarorlik, davlat boshqaruvining izchilligi va XX asrning 60–80-yillarida misli ko‘rilmagan iqtisodiy o‘rishni ("yapon iqtisodiy mo‘jizasi") ta‘minlagan bo‘lsa-da, vaqt o‘tishi bilan jamiyat rivojidan orqada qola boshladi. Siyosiy maydondagi uzoq yillik monopoliyaning oqibatida chuqur ildiz otgan korrupsiya, partiyaviy turg‘unlik, byurokratik qotib qolish va tez o‘zgarayotgan ichki hamda tashqi jamiyat talablariga moslasha olmaslik kabi jiddiy muammolarni keltirib chiqardi. 1990-yillarning boshlariga kelib ko‘p yillar davomida sun‘iy ravishda qo‘llab-quvvatlangan iqtisodiy "pufak"ning shiddat bilan yorilishi va qator yirik siyosiy mojarolar fonida mazkur eskirgan tizim tubdan inqirozga uchradi.

1993-yilgi navbatdan tashqari parlament saylovlari Yaponiya siyosiy tarixida tub burilish nuqtasi bo‘lib, o‘nlab yillar davomida yengilmas deb qaralgan LDP o‘zining ko‘pchilik o‘rinlarini yo‘qotdi va parlamentda mutlaq ustunligini saqlab qola olmadi. Natijada, uzoq yillar davomida tarqoq bo‘lib kelgan va hokimiyatdan chetlatilgan turli muxolif kuchlar birlashib, mamlakat tarixida ilk bor koalitsion hukumat tuzishga muvaffaq bo‘ldilar. Bu tarixiy voqea Yaponiyada nafaqat yangi bir hukumatning shakllanishi, balki butun mamlakat siyosiy arxitekturasida bir partiyaviy hukmronlikdan koalitsion boshqaruv, institutsional muvozanat va real siyosiy raqobatga asoslangan mutlaqo yangi davrning boshlanishini anglatardi. Mazkur tezisda 1990-yillardagi koalitsion hukumatlar faoliyati, ularning yuzaga kelishining chuqur shart-sharoitlari, to‘qnash kelgan qiyinchiliklari va Yaponiyaning siyosiy tizimini modernizatsiya qilishdagi beqiyos o‘rni ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi.

ASOSIY QISM

1. "1955-yil tizimi"ning inqirozi va 1993-yilgi burilish

1980-yillarning oxiri va 1990-yillarning boshlarida Yaponiyada yuzaga kelgan chuqur iqtisodiy va siyosiy o'zgarishlar o'nlab yillar davomida mamlakat barqarorligini ta'minlab kelgan an'anaviy boshqaruv mexanizmlarini butunlay izdan chiqardi. Ushbu tizimli inqirozning yuzaga kelishiga quyidagi omillar sabab bo'ldi:

Siyosiy korrupsiya mojarolari: LDP yetakchilari va yirik biznes doiralarning o'zaro manfaatli, yashirin korrupsiya aloqalari jamiyatda hukmron partiyaga nisbatan ishonchsizlikni keskin kuchaytirdi. Xususan, 1988–1989-yillardagi mashhur "Recruit" mojarosi va boshqa moliyaviy skandallar siyosiy elitaning axloqiy qiyofasiga jiddiy putur yetkazdi. Siyosatchilarning aksiyalar va poralar evaziga yirik tadbirkorlarga imtiyozlar berishi oddiy fuqarolar va ziyolilar o'rtasida kuchli norozilik to'lqinini keltirib chiqardi.

Iqtisodiy turg'unlik va "pufak"ning yorilishi: 1990-yil boshlarida yapon iqtisodiyotining o'ziga xos fenomeniga aylangan "pufak iqtisodiyoti" (bubble economy) keskin yorilib, moliyaviy bozorlar va ko'chmas mulk sektori chuqur inqirozga yuz tutdi. Keyinchalik "Yo'qotilgan o'n yil" deb nomlangan bu turg'unlik davrining boshlanishi hukumatning yuzaga kelgan moliyaviy va iqtisodiy muammolarni bartaraf etishdagi ojizligini, byurokratiya va siyosiy rahbarlikning zamonaviy chaqiriklarga moslasha olmaganini yaqqol namoyon etdi.

Partiyaning parchalanishi va ichki ziddiyatlar: LDP ichidagi islohotchilar guruhlar eski boshqaruv usullaridan voz kechish va qat'iy islohotlar o'tkazishni talab qildilar. Biroq partiya rahbariyati o'zgarishlarga qarshilik ko'rsatgani sababli, Ichiro Ozawa va Tsutomu Hata kabi nufuzli siyosatchilar boshchiligidagi islohotchab guruhlar o'z partiyasini tark etdilar.

Ular muxolifatdagi boshqa siyosiy kuchlar bilan birgalikda yangi siyosiy birlashmalar va partiyalar tuzib, LDPning yagona monopolisiga qarshi ochiq kurash boshladilar.

Natijada, 1993-yilgi Vakillar palatasi saylovlarida LDP mustaqil ravishda hukumat tuzish uchun zarur bo'lgan parlament o'rinlarini qo'lga kiritishga olmadi. 1955-yildan beri davom etib kelgan yarim asrlik bir partiyaviy monopoliya amalda barham topib, mamlakat siyosiy hayotida mutlaqo yangi — koalitsion hukumatlar va keskin raqobat davriga eshik ochildi.

2. Koalitsion hukumatlar davri va siyosiy beqarorlik (1993–1996)

LDP hokimiyatdan chetlatilgach, Yaponiyada sakkizta turli siyosiy partiya va guruhlarini o'z ichiga olgan mo'rt koalitsion hukumatlar davri boshlandi:

Hosokawa va Hata kabinetlari (1993–1994): Morihiro Hosokawa boshchiligidagi ilk muxolif koalitsion hukumat saylov va siyosiy moliyalashtirish sohasida muhim islohotlarni boshladi, biroq ichki ziddiyatlar sabab tezda iste'foga chiqdi. Uni qisqa muddatga Tsutomu Hata hukumati almashtirdi.

Kutilmagan mafkuraviy koalitsiya (1994–1996): Yaponiya siyosatidagi eng g'ayrioddiy hodisa ro'y berib, LDP o'zining ashaddiy dushmani bo'lgan Sotsial-demokratik partiya (SDP) hamda kichik "Sakigake" partiyasi bilan ittifoq tuzdi va sotsial-demokrat Tomiiti Murayama bosh vazir bo'ldi. Bu koalitsiya mafkuraviy qarama-qarshiliklarga qaramas⁴⁴, ma'lum darajada siyosiy barqarorlikni ta'minladi va xalqaro maydonda Yaponiya siyosatining o'zgaruvchanligini namoyish etdi.

Koalitsion hukumatlar davri tez-tez o'zgaruvchi kabinetlar va siyosiy beqarorlik bilan tavsiflangan bo'lsa-da, u partiyalar o'rtasida murosaga kelish va muzokaralar olib borish siyosiy madaniyatini shakllantirdi.

3. Siyosiy tizimning modernizatsiyasi va islohotlar

1990-yillardagi hukumatlar oldida turgan eng asosiy vazifa siyosiy tizimni qayta ko'rib chiqish edi. 1994-yilda qabul qilingan qonunlar asosida quyidagi o'zgarishlar amalga oshirildi:

Ko'p mandatli saylov okruglaridan voz kechilib, bir mandatli okruglar va proporsional vakillikni birlashtiruvchi aralash saylov tizimi joriy etildi.

Siyosiy partiyalarni moliyalashtirish mexanizmlari tartibga solinib, shaffoflikni oshirish va korrupsiyaning oldini olish choralari ko'rildi.

Bu o'zgarishlar siyosiy partiyalarni yiriklashtirish, saylov kampaniyalarini nomzodlarning shaxsiy moliyaviy resurslaridan ko'ra partiyaviy dasturlarga yo'naltirishga xizmat qildi.

XULOSA

Tahlillar va tarixiy-siyosiy jarayonlar chuqur tahlili shuni ko'rsatadiki, 1990-yillardagi koalitsion hukumatlar davri Yaponiya siyosiy tarixi uchun nafaqat vaqtinchalik o'tish davri, balki mamlakatning butun boshqaruv falsafasini o'zgartirib yuborgan tub burilish pallasiga bo'ldi. O'nlab yillar davomida davlat siyosatini yakka o'zi belgilab kelgan Liberal-demokratik partiya (LDP) monopoliyasining barham topishi va bir-biriga zid mafkuraviy qarashlarga ega partiyalar o'rtasidagi majburiy, ammo zarur koalitsiyalar tajribasi mamlakatda uzoq yillar davomida turg'unlashib va qotib qolgan siyosiy muhitni jiddiy ravishda jonlantirdi.

Garchi bu davr tez-tez almashuvchi kabinetlar, qisqa muddatli o'tkinchi hukumatlar va boshqaruvdagi muayyan siyosiy beqarorlik hamda

boshboshdoqlik bilan kechgan bo'lsa-da, aynan shu qaltis va ziddiyatli yillarda qabul qilingan institutsional, ma'muriy va saylov islohotlari Yaponiyaning XXI asrdagi zamonaviy, shaffof hamda raqobatbardosh ko'ppartiyaviy tizimining mustahkam poydevorini yaratdi. 1996-yildan keyingi davrda LDP o'zining ba'zi yo'qotgan ta'sirini qisman tiklagan va yana turli koalitsiyalar orqali hukumat tepasiga qaytgan bo'lsa-da, Yaponiya siyosati eskidagidek birpartiyaviy mutlaq hukmronlikka qayta olmadi. Aksincha, mamlakat siyosiy hayoti endigina boshlangan mutlaqo yangi davr — partiyalararo koalitsion hamkorlik, murosaga kelish madaniyati, parlament nazorati va noaniq siyosiy muvozanat tamoyillari asosida rivojlanishda davom etib, yapon demokratiyasini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Curtis G. L. The Logic of Japanese Politics: Leaders, Institutions and the Limits of Change. New York: Columbia University Press, 1999.
2. Krauss E. S., Pekkanen R. J. The Rise and Fall of Japan's LDP: Political Party Organizations as Historical Institutions. Ithaca: Cornell University Press, 2010.
3. Inoguchi T., Jain P. Japanese Politics Today: From Agony to Accommodation. New York: Palgrave Macmillan, 2000.
4. Ramseyer J. M., Rosenbluth F. M. Japan's Political Marketplace. Cambridge: Harvard University Press, 1993.
5. Richardson B. M. Japanese Democracy: Power, Coordination, and Performance. New Haven: Yale University Press, 1997.
6. Stockwin J. A. A. Governing Japan: Divided Politics in a Major Economy. Oxford: Blackwell Publishing, 2008.

7. Schoppa L. K. Bargaining with Japan: What American Pressure Can and Cannot Do. New York: Columbia University Press, 1997.
8. 猪口孝 (Inoguchi Takashi). 現代日本政治経済の図解. 東京: 東洋経済新報社, 1995.